

Radostaw Gajda

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Niektóre pułapki językowe w tłumaczeniu tekstów obszaru IT

Aleksander Szulc w *Podręcznym Słowniku Językoznawstwa Stosowanego* podaje, że język specjalistyczny (fachowy) jest to szczególna postać języka ogólnonarodowego, przystosowana do możliwie precyzyjnego opisu określonej gałęzi wiedzy lub techniki. Różni się od języka ponaddialektalnego przede wszystkim słownictwem fachowym, niejednokrotnie zawierającym wiele internacjonalizmów, oraz składnią, jak również częstotliwością użycia określonych form gramatycznych¹.

Teoretycy języka nie doszli jednak do porozumienia w kwestii definicji języka specjalistycznego, który wykazuje znaczne zróżnicowanie w zależności od dyscypliny naukowej lub danej specjalności zawodowej². Ten sam autor pisze dalej, że językoznawcy-semantycy albo twierdzą, że nie może być mowy o istnieniu języka specjalistycznego, albo wręcz pomijają milczeniem to zagadnienie³.

Praktyka pokazuje jednak, że przekład tekstów z zakresu nowoczesnych technologii, tak zwanej IT sfery, zyskuje coraz większą popularność na rynku tłumaczeniowym. Jest to bez wątpienia bardzo młoda sfera działalności translatorskiej jednakże jedna z najszybciej rozwijających się. Teksty z tego obszaru charakteryzuje przede wszystkim:

- stosowanie terminologii specjalistycznej, w tym również żargonu, co w konsekwencji utrudnia przekład tekstu,
- kalkowanie podyktowane faktem, iż większość oprogramowania powstaje w USA,
- przenikanie do współczesnego języka słów zapożyczonych z języków obcych, szczególnie z angielskiego, stawiając tym samym tłumacza przed dylematem „tłumaczyć czy nie tłumaczyć”,
- szybkie starzenie się terminologii i wypieranie jej z powszechnego użytku po dwóch, trzech latach od jej wprowadzenia,

¹ A. Szulc, *Podręczny Słownik Językoznawstwa Stosowanego*, Warszawa 1984, s. 106–107.

² J. Pieńkoś, *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie*, PWN, Warszawa 1993, s. 264.

³ *Ibidem*, s. 265.

– wykorzystywanie odmiennej terminologii przez konkurujące ze sobą korporacje przy tworzeniu oprogramowania.

Powyższe czynniki, zapewne wymieniałem nie wszystkie, sprawiły, że w praktyce tłumaczenie IT stało się odrębnym typem przekładu w ramach tłumaczenia specjalistycznego.

Nader aktualny jest panujący w literaturze przedmiotu pogląd dotyczący płynności języka w czasie i dezaktualizacja słownictwa specjalistycznego. Odnosi się on w szczególności do tych obszarów, które podlegają szybkiej ewolucji. W latach siedemdziesiątych kiedy ukazała się książka Andrzeja Voellnagela pt. *Jak nie tłumaczyć tekstów technicznych* naturalnie nie było mowy o języku nowoczesnych technologii ze względu na ich oczywisty brak dlatego też nie znalazła się w niej informacja na temat istoty tego języka i zasad postępowania przy jego tłumaczeniu na język obcy. Warto zatem poświęcić temu zagadnieniu parę słów chociażby dlatego, że trudno wyobrazić sobie współczesny świat bez nowinek technologicznych i dobrodziejstwa wynikającego z posługiwania się nimi. Każdy z nas sięga po instrukcje, podręczniki użytkownika, niezbędne do zrozumienia zasad działania urządzeń i bardzo często miewamy wątpliwości czy zaproponowane nam przez producentów tych produktów teksty instrukcji wskazują właściwy sposób ich użytkowania. Spośród immanentnych trudności przekładu, które napotyka polski tłumacz języka technicznego, na plan pierwszy wysuwa się trudność ojczystego języka. Fleksja bogatsza nawet od łacińskiej, skomplikowane i obciążone wyjątkami reguły ortografii i gramatyki, często zawiła składnia⁴.

Jakość słowników to osobny problem. Dorobek naszego niemal monopolisty w zakresie słowników informatycznych jest średni. Możemy tylko mieć nadzieję, że radykalny postęp w technice wydawniczej pozwoli WNT nawiązać równorzędną walkę z czasem. Praktyka pokazuje, że roczny przyrost słów informatycznych wynosi tysiące, nowe terminy zaczynają się ukazywać w czasopismach zagranicznych po paru tygodniach lub miesiącach, a cykl produkcyjny słownika trwa przeciętnie dwa lata⁵. Z tego też powodu tłumacze tekstów informatycznych są skazani na własną fantazję i studiowanie światowej literatury przedmiotu.

Warto podkreślić, że teksty techniczne wyróżnia złożoność formy i treści. Są one bogate w imiesłowy przymiotnikowe i przysłówkowe, rzeczowniki odczasownikowe, bezokoliczniki, a także inne konstrukcje, które stawiają przed tłumaczem dodatkowe zadania. Z punktu widzenia języka teksty te charakteryzuje „rozproszona” struktura: znaczna ilość rysunków, ilustracji, tablic i wykresów. Są one pozbawione stylistycznej oprawy i wymagają od tłumacza wysokiego poziomu kompetencji w konkretnej dziedzinie. Charakterystyczną cechą tłumaczenia technicznego

⁴ A. Voellnagel, *Jak nie tłumaczyć tekstów technicznych*, WNT, Warszawa 1973, s. 99.

⁵ *Ibidem*, s. 112.

jest dokładny i pełny przekaz informacji pozbawiony jakichkolwiek elementów nacechowania emocjonalnego, główny nacisk jest kładziony na logiczność prezentowanych treści, a nie na warstwę emocjonalną.

Trudno nie zauważyć, że na tłumaczy tekstów technicznych czyha wiele pułapek, które sprawiają, że tekst przekładu często staje się interpretacją zamiast tłumaczeniem. Warto w tym miejscu odnotować jak ważne są narzędzia językowe tłumacza, w tym również, kompetencje specjalistyczne, techniczne przy tłumaczeniu programów usługowych, kompilatorów czy aplikacji demonstracyjnych.

Zastosowana przez tłumacza leksyka ma mieć znamiona uniwersalności i powinna być użyta w każdym tłumaczonym systemie operacyjnym. Język jest tutaj swego rodzaju kompilacją do poziomu kodu pośredniego nazwanego kodem bajtowym i powinien być zrozumiały dla każdego użytkownika systemu. Kluczem jest bez wątpienia przestrzeganie przez tłumacza konwencji dotyczącej nazewnictwa.

Niewątpliwie tłumacz powinien posiadać podstawową wiedzę w zakresie uniwersalnego obiektowego języka programowania by tłumacząc interfejsy użytkownika, aplikacje klient-serwer, platformy przeznaczone głównie do standardowych zastosowań dla komputerów personalnych i serwerów, platformy przeznaczone do tworzenia rozbudowanych i zaawansowanych aplikacji biznesowych opartych na architekturze wielowarstwowej nie dopuszczać w tekście tłumaczenia błędów z którymi najczęściej przychodzi nam się borykać w dokumentacji technicznej. Warto w tym miejscu przywołać przynajmniej niektóre leksemy, które nader często odnajdujemy w tłumaczeniach w różnych wariantach, często odbiegających od podanych definicji słownikowych:

- **Front-end**⁶ / **Back-end**⁷. Duży słownik informatyczno-komputerowy angielsko-polski podaje ten termin w znaczeniu „wysunięty”, *front-end application* to aplikacja czołowa, czołowy program użytkowy (np. wykorzystywany w systemie użytkownik/serwer do przeformatowania w języku SQL zapytania użytkownika o dostęp do bazy danych). Antonimem jest słowo *back-end* ma ono znaczenie „wewnętrzny, wyjściowy”. Używany bywa w kontekście elementów systemu modularnego realizującym polecenia z wyższego poziomu. W odróżnieniu od przeciętnego czytelnika, tłumacz musi – choćby podświadomie – dokonywać rozbioru przekładanego zwrotu bądź leksemu.
- **Boot**⁸. Źródło podaje ten termin w znaczeniu „ładować, inicjować, zapuszczać (uruchamiać)”. Oznacza on ładowanie początkowe systemu operacyjnego. Inne użycie terminu *boot file* plik inicjujący, *boot record* zapis wprowadzający rekord wpro-

⁶ Duży słownik informatyczno-komputerowy angielsko-polski, Wydawnictwo PG Electronics, Gliwice 1996, s. 159.

⁷ Ibidem, s. 37.

⁸ Ibidem, s. 51.

wadzający (na początku dysku). Trudno jest zatem zaakceptować użytkownikowi języka polskiego funkcjonujący w powszechnym użyciu termin „butować”.

- **Click**⁹. Słownik odnotowuje termin w znaczeniu: nacisnąć i puścić, kliknąć (szybkie naciśnięcie i zwolnienie np. klawisza klawiatury, przycisku myszy). Bywają jednak próby odejścia od właściwego znaczenia i przełożenie zwrotu jako „klikanie na przycisk”.
- **Command**¹⁰. Znaczenie słownikowe to „zlecenie, polecenie, dyrektywa, rozkaz, instrukcja (programu)”. Rzadziej „komenda”, która funkcjonuje w świadomości użytkowników języka polskiego.
- **Compress**¹¹. Podstawowe znaczenie terminu to „kompresja, ścieśnianie. Ścieśniać, upakowywać, zagęszczać”. Często w tłumaczeniach bywa podawana spolszczona wersja leksemu „skompresować, spakować”.
- **Content**¹². Słowniki podają leksem w znaczeniu „zawartość, pojemność, istota, sens, zadowolenie, zadowolić, zadowolony”. W tekstach technicznych przyjęło się używać terminów „treść” i „zawartość”.
- **Custom**¹³. Leksem ten przyjęło się tłumaczyć jako „zwyczajowy, przyjęty jako standard, nawyk”. W takiej postaci funkcjonuje on w literaturze specjalistycznej.
- **Dedicated**¹⁴. Tłumacząc ten leksem często wpadamy w pułapkę przekazując jego znaczenie w języku polskim jako „dedykowany”, a tymczasem dedykować można komuś utwór literacki, a nie łącze/serwer/komputer. Słowniki techniczne podają ten termin w postaci „wydzielony, przeznaczony, wyspecjalizowany (np. komputer)”.
- **Double-click**¹⁵. W literaturze fachowej pojęcie to występuje w roli „wciśnięcie dwukrotne, kliknięcie dwukrotne. Dwukrotne szybkie wciśnięcie i zwolnienie przycisku myszy”. Mowa jest tutaj o dwukrotnym, a nie podwójnym kliknięciu.
- **Driver**¹⁶. Termin funkcjonujący w znaczeniu „program obsługi urządzenia, moduł sterujący, sterownik. Np. *driver signal* (sygnał sterujący), *driver stage* (stopień sterujący)”.
- **End-user**¹⁷. Dosłowne tłumaczenie terminu „użytkownik końcowy”. Tłumacze podejmują jednak próby oddania znaczenia tego słowa w zależności od kontekstu, np. w tekstach ekonomicznych w charakterze „klient”, „konsument”.

⁹ Ibidem, s. 70.

¹⁰ Ibidem, s. 75.

¹¹ Ibidem, s. 80.

¹² Ibidem, s. 87.

¹³ Ibidem, s. 95.

¹⁴ Ibidem, s. 106.

¹⁵ Ibidem, s. 125.

¹⁶ Ibidem, s. 126.

¹⁷ Ibidem, s. 135.

- **Framework**¹⁸. Literatura przedmiotu podaje ten termin w następującym znaczeniu: „Plan, szkielet, struktura”. Można sądzić, iż są to najlepsze warianty tłumaczenia.
- **Functionality**¹⁹. W tłumaczeniach najczęstszym odpowiednikiem tego słowa jest „funkcjonalność” rozumiana jako mechanizm, proces. Takie znaczenia podają również słowniki specjalistyczne.
- **Host**²⁰. Słowniki terminologii informatycznej odnotowują ten leksem w znaczeniu „centralny komputer w systemach wielodostępowych (np. UNIX, VSM), w których wszystkie programy uruchamiane są na hoście, podczas gdy komunikacja z użytkownikiem odbywa się poprzez połączone z nim terminale (sieci komputerowe)”. Wyraz ten ma dosyć chwiejne znaczenie w języku angielskim. Pomimo, że definicja ta daje tłumaczom pole manewru w dokonaniu właściwego wyboru nader często termin ten funkcjonuje w językach polskim i rosyjskim jako host i jest właściwie rozumiany.
- **Interface**²¹. Funkcjonujący właściwie jedynie w formie żartu polski termin „międzymordzie” to neologizm i wolne tłumaczenie terminu angielskiego. Słowniki podają następujące polskie tłumaczenie tego terminu: interfejs, sprzęg, łącze, złącze.
- **Leading**²². W literaturze przedmiotu znajdziemy ten leksem w znaczeniu „prowadzący, wyprzedzający, przedni, kierujący, główny, najważniejszy”.
- **Level**²³. Termin ten oznacza poziom (np. położenie w drzewie katalogowym).
- **Link**²⁴. Leksem występuje w roli rzeczownika „łącze, połączenie, powiązanie (kilku plików)”, a także czasownika „łączyć, wiązać, połączyć, dołączyć”. Korporacje produkujące oprogramowanie (Oracle, Microsoft) często wykorzystują ten leksem w znaczeniu „łącze”.
- **Open with**²⁵. Słowniki tematyczne podają ten termin w znaczeniu „zaczynać się od”. Z gramatycznego punktu widzenia termin ten determinuje zastosowanie polskiego narzędnika.
- **Manager**²⁶. Literatura branżowa wykorzystuje ten termin w znaczeniu „kierownik instalacji, program zarządzania, programem komputerowym, dyskami,

¹⁸ Ibidem, s. 158.

¹⁹ Ibidem, s. 160.

²⁰ Ibidem, s. 176.

²¹ Ibidem, s. 194.

²² Ibidem, s. 207.

²³ Ibidem, s. 208.

²⁴ Ibidem, s. 211.

²⁵ Ibidem, s. 255.

²⁶ Ibidem, s. 223.

plikami”. W świadomości użytkowników języków polskiego / rosyjskiego z powodzeniem funkcjonuje termin „menedżer”.

- **Manual**²⁷. Słowniki tematyczne podają ten termin w znaczeniu „podręcznik; ręczny; fizyczny”. Wykonanie czynności ręcznie, opis programu, podręcznik użytkownika”. Jeżeli brać pod uwagę dokument / instrukcję opisujący działanie systemu / aplikacji to najlepszym odpowiednikiem jest „podręcznik użytkownika”.
- **Shell**²⁸. Jest to „powłoka, warstwa (procesor zleceń systemu operacyjnego), osłona, szkielet”.
- **Support**²⁹. Pełni funkcję czasownika „wspierać, zabezpieczać (zapewniać niezbędne środki), podtrzymywać, popierać, asystować (kontynuować pracę nad oprogramowaniem przekazanym do eksploatacji, np. poprawiać błędy, reagować na uwagi użytkowników, udzielać konsultacji, rozsyłać nowe wersje), potwierdzać (np. teorię), a także rzeczownika „wsparcie, zabezpieczenie, poparcie, wsparcie”.
- **Unique**³⁰. Literatura specjalistyczna podaje ten termin w znaczeniu „unikalny, unikatowy, niepowtarzalny, wyjątkowy, jedyny w swoim rodzaju”. Najtrafniejszym odpowiednikiem jest „niepowtarzalny” i „jedyny w swoim rodzaju”.

Warto zauważyć, że wśród najczęstszych błędów w tłumaczeniu technicznym na język rosyjski, poza elementami leksykalnymi, o których nadmieniono powyżej, są również te dotyczące w szczególności zapisu znaków specjalnych, wartości numerycznych, przekładalności skrótowców, zaimków dzierżawczych, form czasu teraźniejszego i przyszłego oraz żargonu.

Dla zobrazowania problemu przytoczę konkretne przykłady tłumaczenia w wersji poprawnej i błędnej. Większość z nich pochodzi z prac pisemnych studentów przekładoznawstwa.

1. Zapis znaków specjalnych odgrywa bardzo ważną rolę w dokumentacji technicznej, w szczególności, operowanie znakami specjalnymi (znakami %, spacją, Ø, jednostkami miary):

Lp.	Poprawny wariant tłumaczenia	Błędny wariant tłumaczenia
1	7 В, 10 кВт	7 вольт, 10Квт
2	70...90 %, 70–90 %	70%...90%
3	6 д ., диаметр 15 мм, минус 14	6”, Ø15мм, - 14

²⁷ Ibidem, s. 223.

²⁸ Ibidem, s. 328.

²⁹ Ibidem, s. 347.

³⁰ Ibidem., s. 375.

Lp.	Poprawny wariant tłumaczenia	Błędny wariant tłumaczenia
4	Снять крышку со смартфона и проверить...	Снять крышку со смартфона/проверить...
5	и т. д., т. к., № 40, 12 %,	и т. д., т.к., №40, 12%, 50Гц ,
6	50 Гц , 140 × 140 мм	140х140 мм

2. Na granicy błędów formalnych i merytorycznych leży beztroska autorów w zakresie danych liczbowych, w tym, wartości numerycznych, dat, liczebników porządkowych:

Lp.	Poprawny wariant tłumaczenia	Błędny wariant tłumaczenia
1	10 149, 3,05, 8-го, 2-й	10,149, 11349, 3.05, 8ого, 2ой

3. Częstym błędem w tłumaczeniach technicznych jest stosowanie form osobowych zamiast biernych oraz błędne tłumaczenie zaimków dzierżawczych:

Lp.	Poprawny wariant tłumaczenia	Błędny wariant tłumaczenia
1	Перед нажатием кнопки «Пуск» следует проверить...	Перед тем как Вы нажмете на кнопку «Пуск», Вам придётся проверить...
2	По окончании монтажа фрезерного станка техподдержка покупателя выполняет тестирование с привлечением специалистов завода - изготовителя.	Когда Ваш фрезерный станок будет смонтирован на Вашем заводе, Ваша техподдержка с участием наших специалистов должны будут выполнить его тестирование.

4. Specyfikacje techniczne obfitują w skrótowce, abrewiatury, dlatego tak istotny jest ich precyzyjny przekaz:

Lp.	Poprawny wariant tłumaczenia	Błędny wariant tłumaczenia
1	Напряжение: 12 В переменного тока	Напряжение: 12VAC
2	Продукция из ПВХ	PVC продукция

5. W poleceniach i opisach technicznych tłumacz zobligowany jest do stosowania czasu teraźniejszego zamiast przyszłego. To częsty błąd szczególnie wśród początkujących adeptów sztuki przekładoznawczej:

Lp.	Poprawny wariant tłumaczenia	Błędny wariant tłumaczenia
1	После открытия плотины вода поступает в водохранилище.	Когда плотина откроется, вода будет поступать в водохранилище

6. Niedopuszczalne jest stosowanie żargonizmów, profesjonalizmów, slangu, elementów mowy potocznej. Tekst tłumaczenia powinien prezentować wysoki poziom merytoryczny i językowy:

Lp.	Poprawny wariant tłumaczenia	Błędny wariant tłumaczenia
1	При проведении осмотра самолёта производится доливка топлива.	Когда Вы делаете технический осмотр, долейте топлива.

Język specjalistyczny, w szczególności język naukowy i techniczny, stanowi z jednej strony jeden z semiotycznych systemów specjalistycznych, różniących się od innych systemów semiotycznych, takich jak np. języki symboliczne, z drugiej strony jest on jednym z podjęzyków języka całego narodu, a zatem ma on wszystkie cechy i zasób słów, wspólnie z językiem ogólnonarodowym oraz cechy i słownictwo, które są właściwe tylko jemu³¹. Na rzecz argumentów przemawiających za potrzebą szczególnego badania języka sfery IT przemawia olbrzymia liczba tekstów specjalistycznych i zawartych w nich terminów.

Powyższe rozważania mają za zadanie zwrócić naszą uwagę na celowość niektórych wątpliwości w procesie przekładu. Język specjalistyczny, jak żaden inny, wymaga od tłumacza szczególnej precyzji w operowaniu słowem, a także odpowiedzialności za warstwę techniczną przekładu. Tym samym zarówno w ramach dydaktyki przekładu jak i podczas samego procesu tłumaczenia niezbędna jest weryfikacja nie tylko warstwy leksykalnej, ale w równym stopniu technicznej tekstu.

Literatura

- Постановление Правительства РФ от 31.10.2009 N 879 „Об утверждении положения о единицах величин, допускаемых к применению в Российской Федерации”.
- Русский орфографический словарь*, Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова, О.Е. Иванова, В.В. Лопатин (отв. ред.), Москва, 2005.
- Справочник по правописанию и литературной правке*, Д.Э. Розенталь, под ред. И.Б. Голуб, Айрис-пресс, Москва 2005.
- Толковый словарь русского языка*, Ожегов С.И., Шведова Н.Ю., Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова, ООО «ИТИ ТЕХНОЛОГИИ», Москва 2003.
- Encyklopedyczny słownik techniczny*, red. Sergiusza Czerni, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1967.

³¹ J. Pieńkoś, *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie*, PWN, Warszawa 1993, s. 267.

- Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem*, red. Danuta Kierzkowska, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Ekonomicznych, Prawniczych i Sądowych, Warszawa 2005.
- Leksykon naukowo-techniczny*, red. Sergiusz Czerni, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1984.
- Pieńkoś J., *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie*, PWN, Warszawa 1993.
- Słownik naukowo-techniczny polsko-rosyjski z suplementem*, red. Maria Martin, Janina Januszkiewicz, Mieczysław Boratyn; suplement red. Mieczysław Boratyn, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 2008.
- Słownik skrótów angielskich: elektronika, informatyka, telekomunikacja*, red. Jan Grzybowski, „Sigma NOT” Stowarzyszenie Elektryków Polskich, Warszawa 1993.
- Słownik techniczny angielsko-niemiecko-francusko-rosyjsko-hiszpańsko-polsko-węgiersko-słowacki*, red. Wolfganga Müllera, Berlin: VEB Verlag Technik, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1980.
- Słownik skrótów informatycznych*, red. Adam Faudrowicz, Witold Sikorski, Warszawa 1999.
- Voellnagel A., *Jak nie tłumaczyć tekstów technicznych*, Wydawnictwo Naukowo Techniczne, Warszawa 1973.
- Wielki słownik informatyczno-komputerowy angielsko-polski*, Wydawnictwo PG Electronics, Gliwice 1996.
- Wielki słownik techniczny polsko-rosyjski*, red. Maria Martin, Janina Januszkiewicz, Mieczysław Boratyn, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1984.

SUMMARY

Some Linguistic Traps in Translating Texts in IT Sector

In this article the author deals with the subject of language pitfalls lurking behind the translator of technical texts, in particular, the texts of the IT area. Particularly noteworthy are the lexical issues, including phrases and expressions understood only among a narrow circle of specialists, including translators who find it difficult to translate them or even doubt whether to do it or not. No less important are the issues of spelling and the style of the text. Referring to specific examples the author draws attention to the translation layer which apart from conveying the content substantially, plays also an equally important role. Among the highlights, it is worth to mention the convention of writing special characters, numeric values, forms of personal and possessive pronouns, acronyms, forms the present and future tenses, as well as jargon expressions, slang or colloquial speech. These naturally are some of the items which require special attention on the side of a translator.

Key words: technical language, language trap, problems with translation, IT language, errors in translation